

Något om ortnamn

-muren

Hans Ringstam

MÅNGA HAR VÄL frågat sig, varför det som i andra delar av landet heter *myr* i våra trakter ofta heter *mur*. Vi finner ordet som efterled i många ortnamn, i Hille socken har vi *Hästmuren*, *Stormuren*, *Långblåmuren*, *Gruvmuren* m.fl.

För att få en uppfattning om hur begränsat ordet *mur* är till Gävleborgs län, tog jag hjälp av Lantmäteriverkets ortnamnsregister. Det innehåller de ca 450 000 ortnamn, som finns på den topografiska kartan i skala 1:50 000. Det betyder, att det finns många fler ortnamn i Sverige än de, som är, upptagna i ortnamnsregistret. Det kan ändå vara intressant att se, vad registret har att ge i frågan.

Följande antal ortnamn, där *-mur* eller *-muren* ingår, finns i ortnamnsregistret, nämligen

i hela Sverige	523 stycken
i Gävleborgs län	517 ”
i Gävle kommun	212 ”
i Hamrånge församling	73 ”
i Hedesunda församling	50 ”
i Hille församling	23 ”
i Valbo församling	54 ”

Av totalt 523 ortnamn som innehåller *-mur* eller *-muren* ligger alltså 517 stycken i vårt län. Av de övriga finns fyra strax innanför dalagränsen och två i Västmanland (jfr kartbilden). Av topografiska kartan att döma är alltså koncentrationen till Gävleborgs län nästan total. Inom länet är det dessutom så, att den sammanhängande förekomsten av namn på *-mur* och *-muren* i huvudsak är koncentrerad till tre kommuner, nämligen Gävle, Ockelbo och Sandvikens kommuner, förutom sydöstligaste hörnet av Söderhamns kommun (jfr kartbilden). Spridningsbilden skulle säkert inte bli annorlunda om man utgick från namnmaterialet på ekonomiska kartan, trots att den innehåller mer än dubbelt så många namn som topografiska kartan. (Här har inte den möjligheten beaktats, att något av namnen skulle kunna innehålla ordet *mur* i sin

vanligare betydelse, alltså inhägnad av sten, tegel o.d.).

Man kan fråga sig, varför det är på det viset. Jag måste då direkt göra läsarna besvikna genom att säga, att jag inte vet det. Det finns just inget skrivet om detta förhållande.

Även om man kan läsa uppgifter som att *Myr kallas mur af Allmogen i Gestrikland* (1824) är *mur* inte något dialektord till *myr*. Det rör sig i stället om två olika ord, varav *mur* är det mer ursprungliga och *myr* en annan form av detta ord. I Sverige i övrigt har *myr* konkurrerat ut *mur*, och en intressant fråga är naturligtvis, varför det inte blivit så i Gästrikland.

Nu är det inte så, att *mur* är allenarådande som beteckning för blötmarker i våra trakter. Många myrnamn har även här efterleden *-myren* eller, vanligare, den svaga formen *-myran*. Norr om Hillesjön ligger t.ex. Käringmur, Styggmyran och Slagmuren. Intressanta frågor är, om det i de två orden *mur* och *myr* funnits någon betydelseskilnad, och om den skillnaden i så fall kan iaktas även i dagens ortnamn och språkbruk.

I äldre tid hade myrarna ekonomisk betydelse på ett sätt, som de inte har idag. Myrarna användes för slätter, och myrhöet kunde vara viktigt för att klara kreaturen över vintern. Kan det vara så, att *mur* och *myr* ursprungligen haft olika innebörd med hänsyn till värdet som slättermark?

Mur eller Myr? Teckning: Jonas Lundin

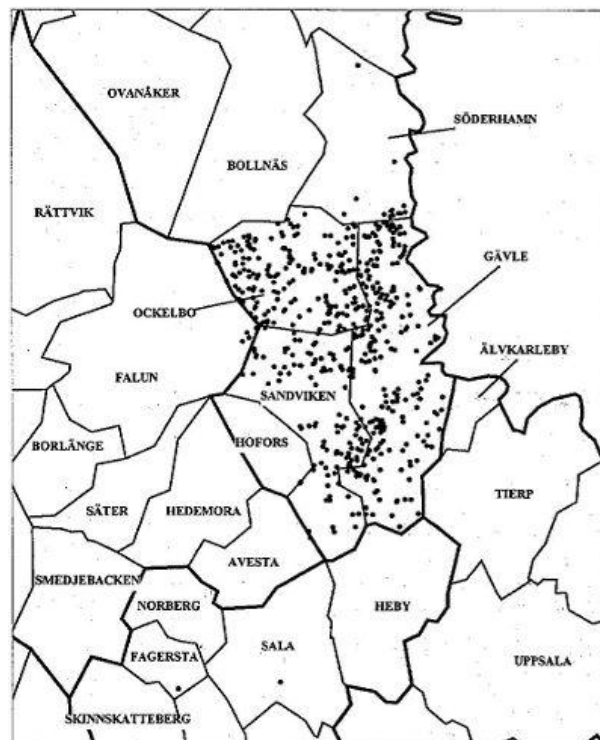
Från Årsunda socken finns en 1800-tals-uppgift som säger, att *mur* är en mosse eller sankmark som inte är tjänlig för slätter. *Myr* skulle däremot, enligt samma källa, vara en inhägnad kärräng. Inhägnaderna runt myrarna var till för att hindra kreaturen från att gå ut där och beta av det hö, som skulle användas för vinterns behov. Även en muntlig uppgift jag fått handlar om, att myren var den ekonomiskt viktigare, och att muren inte dög till slätter.

Finns det då en sådan betydelskillnad i *-muren* respektive *-myran* i ortnamnen i Hille. En eventuell tidigare skillnad i betydelse behöver ju inte avspeglade sig i dagens ortnamns-skick. Genom att *-myren* (*-myran*) i övriga Sverige undanträngt *-muren*, kan de förekomster vi har av *-myran* i Hille, och överhuvud taget inom Gävle-Ockelbo-Sandviken, vara influenser från riksspråket. En jämförelse mellan kartor från olika tider ger oss en antydning om, att en sammanblandning kan ha ägt rum av de två orden. På en karta över Björke bys skogsdelning från 1736 står t.ex. för den ovan nämnda Slagmuren namnet *Slagmurn* och under namnet står det *Sank myra*. Den är på kartan betecknad med Litt. B som betyder *De oduglige mossar och bärg som femte sjöarna för impedimenta äro afräknade*. Slagmuren hade tydligen inte något ekonomiskt värde. Trots det betecknas den alltså som sank myra, och redan på denna karta verkar alltså de två orden användas om varandra. När det gäller det som idag heter *Stigsmurarna*, redovisar den nämnda 1700-talskartan *Stifgmyra*, med tillägget till bruket (Hillevik får man väl anta). Det som i det fallet betecknades som myra och uppenbarligen var värdefullt, har senare fått benämningen *murarna*. På en geometrisk avritning över Oppala från 1755 betecknas såväl *Gamalmyran* som *Kålmurarne* som odugliga *myror*.

En eventuell betydelskillnad i *mur* och *myr* är alltså inte så lätt att konstatera utan ytterligare efterforskningar, även om det ursprungligen i språket kan ha funnits en sådan skillnad och det även finns uppgifter som talar för detta. Det vi i alla fall kan påstå är, att *-mur* och *-muren* som ortnamns-efterleder nästan enbart finns i Gävle, Ockelbo och Sandvikens kommuner samt i

sydöstligaste hörnet av Söderhamns kommun. Genom att i en kartbild lägga ut de förekomster som topografiska kartan upptar, får, vi den bild som visas här intill. Varje prick anger ett ortnamn med efter- leden *-mur* eller *-muren*. I övriga Sverige finns inga förekomster av motsvarande ortnamn. ☀

Ortnamn i Sverige som slutar på "-mur" eller "-muren"

[Hillebygden, Nr. 1, 1997]